

SYMBOLAE EUROPÆAE

POLITECHNIKA KOSZALIŃSKA

SYMBOLAE EUROPÆAE

STUDIA HUMANISTYCZNE
POLITECHNIKI KOSZALIŃSKIEJ

nr 10 (2:2016)

KOSZALIN 2016

Rada Naukowa

Andrzej Chodubski (Gdańsk), Peter Garbe (Greifswald), Klaus Hammer (Berlin),
Marek Jabłonowski (Warszawa), Jacek Knopek (Toruń), Honorata Korpikiewicz
(Poznań), Zdzisław Kroplewski (Szczecin), Iwona Alechowicz-Skrzypek (Opole),
Wiesław Wysocki (Warszawa), Diana Etco (Kiszyniów), Natalia Danilkina
(Kaliningrad), Przemysław Żukiewicz (Wrocław)

Zespół redakcyjny nr 10

Małgorzata Sikora-Gaca, Zbigniew Danielewicz

Przewodniczący Uczelnianej Rady Wydawniczej

Zbigniew Danielewicz

Founding Father

Bolesław Andrzejewski

Projekt okładki

Agnieszka Bil

Skład, łamanie

Karolina Ziobro

Więcej informacji o czasopiśmie i redakcji – <http://symbolae.tu.koszalin.pl>

© Copyright by Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej
Koszalin 2016

WYDAWNICTWO UCZELNIANE POLITECHNIKI KOSZALIŃSKIEJ
75-620 Koszalin, ul. Raławicka 15-17

Koszalin 2016, wyd. I, ark. wyd. 12,93, format B-5, nakład 100 egz.
Druk

***Profesorowi Bolesławowi Andrzejewskiemu
w 70. Rocznicę Urodzin
zeszyt ten poświęcają
Przyjaciele, Współpracownicy i Uczniowie***

Spis treści

TABULA GRATULATORIA	11
LIDIA SUDAKIEWICZ	
Profesor Doktor Habilitowany Bolesław Andrzejewski	17
JOLANTA BARBARA HOROJTKO	
The results of teaching intercultural communicative competence – comparative studies	21
MARIA CZAPLICKA-JEDLIKOWSKA	
Grzeczność i niegrzeczność w komunikacji językowej w opinii studentów UKW w Bydgoszczy	31
MARCIN LESZCZYŃSKI	
Rola mediów w budowaniu reputacji państwa na arenie międzynarodowej ...	47
GRZEGORZ MAŁYGA	
Rola anglojęzycznego magazynu „Dabiq” w działalności propagandowej Państwa Islamskiego	61
KATERYNA RAZGONOVA	
Pragmatyczne zastosowanie dowcipów w komunikacji międzyludzkiej	71
GERARD RONGE	
Aluzja i spekulacja. Jak przekroczyć granice epistemologii?	85
SEBASTIAN DUSZA	
Antropocentryka pierwiastka bohatera romantycznego w kontekście filozoficznego paradygmatu romantycznego w ujęciu prof. Bolesława Andrzejewskiego	107
ZBIGNIEW DANIELEWICZ	
Religia a przemoc. Karen Armstrong w poszukiwaniu zrównoważonego stanowiska	127
MAGDALENA GILICKA	
Husserlowskie uznanie Innych jako fenomenologiczny wymiar intersubiektywnej komunikacji	143

AGNIESZKA BEDNAREK

Noc oświecająca, czyli apofatyzm w teologicznych dociekaniach Adama Mickiewicza 155

AGNIESZKA OCHENKOWSKA

„Nic krom jednej rozpaczey nam dziś nie zostaje”. Alegorie ojczyzny w „Trenach na rozbiór Polski” Józefa Morelowskiego 171

ADRIANNA WOROCH

Szaleni romantycy w ujęciu Jana Švankmajera. Analiza porównawcza dzieł Edgara Allana Poea oraz filmu Szaleni 187

ANNA MROŻEWSKA

Das Räderwerk der Modernisierung und Wilhelm Heinrich Wackenroders Flucht ins Transzendente 207

KLAUS HAMMER

Bildzeichen, Zauberformel, freie Paraphrase oder eigenschöpferische Bildfindung? Zur Wirkungsgeschichte der Grimmschen Kinder- und Hausmärchen in der Illustration 217

B. Friedrichs.

BEDNAREK Agnieszka – Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego

BIEDROŃ Adriana – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

BUKOWSKI Stanisław – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

CZAPLICKA-JEDLIKOWSKA Maria – Katedra Gramatyki i Semantyki, Instytut Filologii Polskiej i Kulturoznawstwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

DANIELEWICZ Zbigniew – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

DIXON Izabela – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

DUSZA Sebastian – Zakład Językoznawstwa Niemieckiego, Instytut Filologii Germańskiej, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

GABRYSZAK Renata – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

GARBE Peter – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

GASZTOLD Brygida – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

GEBSKI Bogdan – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

GILICKA Magdalena – Zakładzie Teorii i Filozofii Komunikacji, Instytut Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

GOHLISCH Dietmar – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

GÓRKA Marek – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

HAJEK Anna – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

HAMMER Klaus – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

HANDKE Waldemar – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

HOFFMANN Tomasz – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

HOROJTKO Jolanta Barbara – I Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Dubois w Koszalinie

JUSZCZAK-MARASZKIEWICZ Elżbieta – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KACZMAREK-ŚLIWIŃSKA Monika – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KAMIŃSKA Żaklina – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KANIA Jan – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KLEPUSZEWSKA Magdalena – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KLEPUSZEWSKI Wojciech – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KNOPEK Jacek – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

KOSOWSKA Urszula – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

LANKIEWICZ Hadrian – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

LEMIESZ Ewa – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

LESZCZEYŃSKI Marcin – Katedra Publicystyki Ekonomicznej i Public Relations, Wydział Ekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

MAGIEREK Dariusz – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

MAŁECKA Agnieszka – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

MAŁYGA Grzegorz – Zakład Polityki Zagranicznej RP, Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego

MARCINIAK Agnieszka – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

McNAMARA Paul – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

MEGIER Maja – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

MROŻEWSKA Anna – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

NEUBAUER Łukasz – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

NIERODA-KOWAL Anna – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

OCHENKOWSKA Agnieszka – Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

POGONOWSKI Marek – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

POLAK Bogusław – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

POLAK Michał – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

RAZGONOVA Kateryna – Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego

ROGLA IRUN Alejandro – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

RONGE Gerard – Międzyobszarowe Indywidualne Studia Humanistyczne i Społeczne, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

SIKORA-GACA Małgorzata – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

SIWKO Maria – Katedra Studiów Europejskich, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

SUDAKIEWICZ Lidia – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

SYPIAŃSKA Jolanta – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

SZARSZEWSKI Piotr – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

TROJANOWICZ Wiesław – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

WAWER Zbigniew – Katedra Bezpieczeństwa i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

WERRA Zbigniew – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

WIERZCHOWIECKA-RUDNIK Iwona – Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

WOROCH Adrianna – Filmoznawstwo i kultura mediów, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ZARZYCKA-JACKIEWICZ Elżbieta – Katedra Lingwistyki, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

ZIĘTEK Monika – Katedra Literatury i Badań nad Językiem, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

Profesor Doktor Habilitowany Bolesław Andrzejewski

W polskim środowisku naukowym powstał piękny zwyczaj upamiętniania specjalną księgą lub wydaniem pism jubileuszy zasłużonych badaczy i wychowawców młodych naukowców. Rok 2016 to rok jubileuszu 70-lecia urodzin Profesora Doktora Habilitowanego Bolesława Andrzejewskiego. Dlatego Redakcja, Dziekan Wydziału Humanistycznego Politechniki Koszalińskiej oraz wszyscy Autorzy z największą przyjemnością niniejszy zeszyt ofiarowują Drogiemu Jubilatowi.

Bolesław Andrzejewski, urodzony 28 lipca 1946 roku w Grójcu, ukończył Szkołę Podstawową i Liceum Ogólnokształcące w Środzie Wielkopolskiej. Po maturze podjął studia z filologii germańskiej na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Magisterium uzyskał w roku 1996 i w tymże samym roku rozpoczął pracę jako asystent w Instytucie Filozofii UAM. W roku 1974 obronił dysertację doktorską zatytułowaną *Inspiracje pragmatystyczne w poglądach filozoficznych Władysława Mieczysława Kozłowskiego* i w roku 1975 został zatrudniony na etacie adiunkta w Instytucie Filozofii swej macierzystej uczelni.

Z Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu związana jest dalsza droga naukowa Jubilata. Tu w roku 1981 habilitował się na podstawie pracy *Animal symbolicum. Ewolucja neokantyzmu Ernsta Cassirera* i w roku 1982 objął stanowisko docenta w Instytucie Filozofii. Następnie w roku 1990 został profesorem nadzwyczajnym, w roku 1993 profesorem tytularnym, a od 1998 jest profesorem zwyczajnym.

Profesor Bolesław Andrzejewski niezwykle aktywnie uczestniczy w życiu uniwersyteckim i to nie tylko swej *Alma Mater*. W latach 1981-1984 pełnił funkcję prodziekana do spraw studenckich na Wydziale Nauk Społecznych UAM, w latach 1987-1989 był wicedyrektorem Instytutu Filozofii UAM, a w latach 1987-2002 kierował, powołanym przez siebie, Zakładem Historii Filozofii Współczesnej, następnie w roku 2003 powołał i objął kierownictwo Zakładu Teorii i Filozofii Komunikacji.

Bliskie związki naukowe i dydaktyczne łączą Jubilata z Koszalinem. Swoją talent organizatorski Profesor Andrzejewski wykorzystał, przyczyniając się do utworzenia w roku 2004, na Politechnice Koszalińskiej, Instytutu Neofilologii i Komunikacji Społecznej. Jako pierwszy dyrektor (w latach 2004-2009) nowo powstałego Instytutu koordynował badania naukowe i walczył przyczynił się do utrzymania wysokiego poziomu zajęć dydaktycznych. Tu także powołał do życia, w roku 2005, „Symboleae Europaeae” – Studia Humanistyczne Politechniki Koszalińskiej. Po utworzeniu (w roku 2015) na Politechnice Koszalińskiej Wydziału Humanistycznego Profesor Andrzejewski objął funkcję kierownika

Zakładu Germanistyki, a następnie kierownika Zakładu Lingwistyki i Translacji w Katedrze Neofilologii WH.

Szczególnym darem Profesora Andrzejewskiego jest popularyzacja wiedzy. Troskę Jubilata o upowszechnienie wiedzy naukowej widać szczególnie w Jego działaniach redaktorskich. Jest On założycielem oraz wieloletnim redaktorem trzech czasopism naukowych. W roku 1992 założył i objął stanowisko redaktora naczelnego międzynarodowego czasopisma naukowego „Lingua ac Communitas”. Pismo to, wydawane w Poznaniu, ukazuje się w języku angielskim i niemieckim. W roku 2005 Profesor Andrzejewski powołał do życia dwa kolejne pisma naukowe – „Homines hominibus” (Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji w Poznaniu) oraz wspomniane wyżej „Symboleae Europae”.

Zainteresowania i badania naukowe Jubilata są wielokierunkowe, głównie jednak dotyczą filozofii języka, filozofii, teorii komunikacji i antropologii filozoficznej. W kręgu badań Profesora Andrzejewskiego znajduje się też problematyka związana z historią filozofii nowożytnej i współczesnej, ze szczególnym uwzględnieniem filozofii niemieckiej oraz polskiej. Jest On autorem, bądź redaktorem, 27 książek oraz ponad 170 artykułów naukowych w języku polskim, niemieckim, angielskim, hiszpańskim, rosyjskim, chińskim oraz chorwackim. Nie sposób w krótkim tekście dokonać wyczerpującego przeglądu rozległego dorobku naukowego Jubilata, wymagałoby zapewne osobnej kilkusetstronicowej publikacji. Warto jednak przypomnieć najbardziej znane prace Profesora. To: *Filozofia słowa. Zarys dziejów* (2016), *Historia filozofii niemieckiej do połowy XIX wieku* (2007), *Poznanie i komunikacja* (2005, II wyd. 2010), *Leksykon filozofii. Postaci i pojęcia* (2000), rozprawa *Emanuel Swedenborg. Między empirią i mistycyzmem* (1992) oraz *Artur Schopenhauer. Rekonstrukcje – recepcje – interpretacje* (ed. 1991), *Wilhelm von Humboldt* (1989), obszerna monografia *Przyroda i język. Filozofia wczesnego romantyzmu w Niemczech* (1989), rozprawy: *Animal symbolicum. Ewolucja neokantyzmu Ernsta Cassirera* (1980) i *Poglądy filozoficzne Władysława M. Kozłowskiego* (1979) oraz wydane w językach obcych: *Homo universus. Mensch und Sprache in der deutschen und polnischen Philosophie* (2011), *Esbozos sobre la filosofía polaca* (1998) i *Language and interpretation* (ed. 1992).

Szczególnie dużo czasu i inwencji poświęca Jubilat dydaktyce. Prowadzi wykłady, ćwiczenia, seminaria doktoranckie, magisterskie i licencjackie. Wypromował ponad 300 magistrów i licencjatów filozofii i germanistyki, wykształcił 15 doktorów, 71 razy występował jako recenzent w przewodach profesorskich, habilitacyjnych i doktorskich.

Za swą wszechstronną działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną Profesor Bolesław Andrzejewski został trzykrotnie wyróżniony Nagrodą Ministra Edukacji i Szkolnictwa Wyższego, odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, medalem Za Długoletnią Służbę oraz medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Świętując wraz z Profesorem Bolesławem Andrzejewskim Jubileusz 70. rocznicy urodzin, życzymy Jubilatowi, by dalsze Jego lata znaczone były wieloma nowymi i oryginalnymi osiągnięciami badawczymi, by zdrowie zawsze Mu dopisywało, wszystkie zamiary i przedsięwzięcia znalazły szczęśliwe zakończenie, a życzliwość przyjaciół i wdzięczna pamięć studentów były dla samego Jubilata zawsze źródłem zadowolenia i satysfakcji. *Ad multos annos!*

Lidia B. Sudakiewicz

Maria Czaplicka-Jedlikowska
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

GRZECZNOŚĆ I NIEGRZECZNOŚĆ W KOMUNIKACJI JEZYKOWEJ W OPINII STUDENTÓW UKW W BYDGOSZCZY

Wprowadzenie

W artykule przedstawiam wyniki badania rozumienia grzeczności językowej i niegrzeczności w komunikacji językowej, przeprowadzone wśród studentów trzecich roczników licencjatów na kierunku pedagogika wczesnoszkolna w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. W badaniu chciałam sprawdzić, czy poprawia się poziom wiedzy dotyczący grzeczności językowej i niegrzeczności w wyniku realizacji programu przedmiotu: *Warsztaty z komunikacji językowej*.

W *Opisie przedmiotu* uwzględniono następujące treści nauczania:

- język w działaniu, w tym reguły zachowań językowych, język wartości, język ideologii, perswazja językowa. Analiza współczesnych wypowiedzi (mówionych lub pisanych) pod względem oceny językowych środków wartościujących, nazywania i wyrażania uczuć, nacechowania perswazyjnego, wykładników ideologii, językowego obrazu wybranego elementu rzeczywistości;
- perswazja w debatach telewizyjnych na przykładzie obserwacji tekstów wypowiedzi wybranych polityków; ćwiczenia w określaniu posługiwanego się językowymi wykładnikami ideologii, np. liberalizmu, nacjonalizmu, ekologizmu itp.;
- analiza poszczególnych składników sytuacji komunikacyjnej w wybranych dyskursach, określanie typu nadawcy, odbiorcy, kontaktu, tworzywa, okoliczności fizycznych. Opis intencji i celów wypowiedzi w wybranym typie (np. audycje telewizyjne, a w nich wypowiedzi celebrytów, polityków oraz wypowiedzi internetowe itp.), perswazja w wybranym typie wypowiedzi (typ argumentacji, cele perswazyjne);
- grzeczność i niegrzeczność w komunikacji językowej – czyli językowe zachowania grzecznościowe Polaków. Grzeczność językowa jako wy-

rażony werbalnie składnik kultury ogólnej człowieka, jako składnik jego kultury językowej, powiązany ściśle z estetyką i z etyką słowa. Grzeczność językowa Polaków w ocenie przedstawicieli innych narodowości;

- agresja językowa. Jawne formy napaści językowej z użyciem słownictwa znieważającego lub podlegającego tabu; jawne formy zachowań implikujące domniemaną agresję napaści językowych z użyciem słownictwa skodyfikowanego. Zakamuflowane formy agresji językowej. Agresywne zachowania językowe angażujące otoczenie. Formy agresji językowych dokonywane na forum publicznym. Agresywne zachowania językowe zakłócające spokój w życiu publicznym.

Realizacja programu tego przedmiotu nie przebiega bezproblemowo. Trudnością jest dostęp do opracowań, które przeważnie są wydawnictwami z dzieścięćdziesiątych lat XX wieku¹ oraz z pierwszych lat XXI wieku, czyli w czasie dużych oszczędności w zakupie podręczników przez wszystkie biblioteki w polskich uczelniach².

Trudnością jest też pokonanie bariery językowej tych opracowań przez studentów i „przejście” w myśleniu o języku: „Od zorientowanego „gramatycznie” językoznawstwa filologiczno-semiotycznego ku zorientowanemu „komunikacyjnie” językoznawstwu integracyjnemu”³. Krzysztof Korzyk – autor opracowania poświęconego trudnościom związanym z rozumieniem języka i gramatyki w perspektywie „komunikatywizmu” pisze, że ważne do wyjaśnienia zjawisk językowych jest to, że owe konstrukty odnoszą się ostatecznie nie tyle do jednolitego autonomicznego systemu znakowego zwanego *językiem*, ile raczej do grupy różnorodnych zjawisk traktowanych zwykle przez językoznawców jak przejawy istnienia owego abstrakcyjnego obiektu. Przejawy te – to przede wszystkim (I) wypowiedzi i teksty – wytwory szczególnego rodzaju aktywności ludzi (fizycznej, psychicznej / umysłowej i społecznej) określanej zwykle mia-

---

¹ S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin 1994; J. Langshaw Austin, *Jak działać słowami*. [w:] tegoż, *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*. Warszawa 1993.

² A. Awdiejew, G. Habrajska, *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*. T. 1. Łask 2004.

R.B. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*. Gdańsk 2001; D. Doliński, *Techniki wpływu społecznego*. Warszawa 2005; A. Awdiejew, *Gramatyka interakcji werbalnej*, Kraków 2004.

³ K. Korzyk, *Język i gramatyka w perspektywie „komunikatywizmu*, [w:] *Gramatyka komunikacyjna*, pod red. A. Awdiejewa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 1999, s. 9.

nem *mówienia*, (II) wspomniana aktywność ujmowana z różnych perspektyw teoretycznych oraz (III) jej różnie konceptualizowane „podłoże” biologiczne – „biopsychiczny substrat językowy”⁴. Autor zwraca uwagę, że zjawiska te, choć współzależne, są zwykle we współczesnych badaniach językoznawczych reprezentowane przez różne układy tzw. „faktów językowych”. W dalszych wywodach tego autora czytamy, że zaciera się granica między metodologiczną koniecznością postulowania określonych konstruktów teoretycznych a faktycznością ich językowych (a nie tylko językoznawczych) korelatów. Omawia „segregacjonizm i integracjonizm” we współczesnych badaniach językoznawczych. W rezultacie Krzysztof Korzyk wykazuje, że różnice między stanowiskiem integracjonistów (pluralizm deskryptywny podnoszony w badaniach i opisie języka jako autonomicznego systemu i najważniejszego celu w badaniach językoznawstwa), sprawia, że pozostaje na uboczu problem zależności kontekstowych między owymi językami a *środowiskiem komunikacyjnym*. Z takiego „umownego” traktowania zjawisk „językowych” nie wynika istnienie owego substratu i nie tylko nie można bez zafałszowania obrazu nazywać teorii językoznawczej czy modelu gramatyki skonstruowanego na jej podstawie opisem jakiegoś obiektu, przedmiotu czy bytu (o ile miałby nim być wspomniany, realnie istniejący i „źródłowo prezentujący się” język), ale nie można również bez popadania w sprzeczność twierdzić, że ujęcia takie ów język (re)konstruuja, odwzorowują czy (re)prezentują. Autor konstatuje rozważania nad koncepcją segregacjonizmu i integracjonizmu we współczesnych badaniach językoznawczych stwierdzeniem, że: „Niezależnie od tego, jak rozstrzygnie się kwestię istnienia i statusu języka, najważniejszym źródłem danych językoznawczych są zachowania mówiących w konkretnych interakcjach społecznych, istotne z punktu widzenia celów i standardów językoznawczego badania. W praktyce oznacza to konieczność oceny wartości poszczególnych językoznawczych koncepcji, teorii i modeli w odniesieniu do komunikacyjnej (inter)aktywności ludzi. Obiekty, jakie w związku z tym należy wyodrębnić w *środowisku komunikacyjnym* dla potrzeb badania językoznawczego, to przede wszystkim porozumiewający się ludzie (nie zaś nieucieleśnione umysły-moduły); rezultaty ich aktywności komunikacyjnej – wypowiedzi; oraz konsytuacje, w których obserwuje się werbalną i niewerbalną (inter)aktywność porozumiewających się ze sobą podmiotów. Takie określenie obszaru badań jest oczywiście opowiedzeniem się po stronie tych, którzy uważają językoznawstwo za dyscyplinę empiryczną”⁵.

---

⁴ Tamże, s. 9.

⁵ Tamże, s. 13-14.

Opis przeprowadzonego badania

W badaniu wykorzystałam metodę sondażu diagnostycznego. Przygotowałam więc kwestionariusz pytań – ankietę, która zawierała sześć otwartych pytań:

- (1) Jakie zachowania językowe są zgodne ze współczesną normą grzecznościową?
- (2) Jakie zachowania językowe uważasz za niezgodne ze współczesną normą grzecznościową?
- (3) Jakie zachowania werbalne uznać można za przejawy kultury osobistej?
- (4) Jakie zachowania niewerbalne uznać można za przejawy braku kultury osobistej?
- (5) Jakie poznałeś poradniki omawiające grzeczność językową?
- (6) Czy grzeczność językowa ułatwia życie?

W badaniu wzięli udział studenci stacjonarni w wieku 21-22 lata. Przygotowałam i rozdałam 80 ankiet, ale tylko 72 ankiety były wypełnione i kwalifikowały się do badania. Pozostałe ankiety nie zostały wypełnione w całości, lub oddano puste kartki.

Za poprawne udzielenie pełnej odpowiedzi na wszystkie pytania respondenci mogli otrzymać 18 punktów. W ocenie odpowiedzi uwzględniłam pięciopunktową skalę według następującej punktacji: 16-18 punktów – ocena bardzo dobra; 13-15 punktów – ocena dobra; 10-12 punktów – ocena dostateczna, 7-9 punktów – to ocena słaba, a poniżej – 7 punktów ocena niedostateczna.

Tabela 1. Przyjęta punktacja i skala ocen poziomu poprawności odpowiedzi

Punktacja	Ocena
16-18	bardzo dobry
13-15	dobry
10-12	dostateczny
7-9	słaby
poniżej 7	niedostateczny

Źródło: opracowanie własne

W analizie pozyskanych odpowiedzi na przygotowane pytania punktowałam przede wszystkim to, czy respondent wykazywał poprawne rozumienie grzeczności językowej i/lub niegrzeczności jako stosowania tych form w kontaktach językowych (przede wszystkim w bezpośredniej rozmowie, ale także

w listach czy pismach oficjalnych) takich określeń i sformułowań, które świadczą o życzliwości dla rozmówcy lub innego adresata komunikatu, szacunku dla niego poprzez uwzględnianie jego przyzwyczajęń językowych i kulturowych, a nawet jego sposobu percepcji świata.

W poniższej tabeli przedstawiam wypowiedzi studentów na pytania zawarte w ankiecie. Wytluszczoną czcionkę zastosowałam dla uwypuklenia najczęściej powtarzających się odpowiedzi.

Tabela 2. Przykładowe odpowiedzi studentów stacjonarnych III roku licencjatu na specjalności pedagogika wczesnoszkolna (PW)

Lp.	Pytania	Odpowiedzi
1	Jakie zachowania językowe są zgodne ze współczesną normą grzecznościową?	Używanie zwrotów grzecznościowych w stosunku do ludzi w naszym otoczeniu, kulturalne wyrażanie się na forach i portalach internetowych. Szacunek do osób, z którymi rozmawiamy. Zachowania językowe zgodne z kulturą osobistą zwłaszcza do osób starszych. Kulturalne zachowanie się w miejscach publicznych, szacunek dla innych ludzi. Stosowanie kodeksu towarzyskiego (bon tonu). Posługiwanie się poprawną polszczyzną. Grzeczność, dobro, uczciwość. Stosowanie poprawnych form grzeczności językowej typu: prośby, powitania, pożegnania, podziękowania, powinszowania, przeprosiny, pozdrowienia, zaproszenia, gratulacje. Rzetelność informacji i tajność informacji (w razie potrzeby!). „Prawienie” komplementów kobietom przez mężczyzn. Okazywanie naszym rozmówcom szacunku i uznania. Mówienie prawdy! Odpowiadanie ludziom na językowe formy grzecznościowe! Stosowanie formuł grzecznościowych. Kulturalne odzywanie się do kobiet, do starszych, do ludzi wyższych rangą, do szefa, do wykładowcy. Stosowanie kulturalnego słownictwa, jako przejaw okazywania szacunku innym w sytuacjach typu: powinszowania, pozdrowienia, powitania, pożegnania, podziękowania, gratulacje, kondolencje, komplementy. Ogólna osobista kultura słowna.
2	Jakie zachowania są niezgodne ze współczesną normą grzecznościową?	Używanie obraźliwych, wulgarnych słów. Wywyższanie się w rozmowie, okazywanie wyższości intelektualnej, przerywanie komuś rozmowie poprzez „wchodzenie w słowo”. Używanie słów wulgarnych. Z góry założony negatywny stosunek do drugich osób. Niekulturalne zachowania w towarzystwie innych, np. spóźnianie się, przeszkadzanie innym w trakcie

		rozmowy. Wulgaryzmy; wandalizm; nieposzanowanie cudzego mienia, chuligaństwo, brak tolerancji i szacunku dla innych. Trzymanie rąk w kieszeni podczas rozmowy. Brak stosowania form grzecznościowych w sytuacjach, które rodzą konflikty społeczne. Niekulturalne zachowania w towarzystwie innych osób, np. przeklinanie, także „bekanie”, plucie, przepychanie się w drzwiach. Nieszczerość, ukrywanie faktów, kłamstwa, przekazywanie nieprawdziwych informacji. Obmawianie. Pytanie naszego rozmówcy o zdrowie, w przypadku, gdy unika on rozmów o przebytej chorobie. Wulgaryzmy, agresja słowna, obelga, inwektywy, zniewaga, manipulacja słowami. Przemoc słowna, manipulacja, perswazja i agitacja.
3	Jakie zachowania werbalne uznać można za przejawy kultury osobistej?	Stosowanie zwrotów grzecznościowych: przepraszam, proszę, dziękuję. Nieużywanie słów wulgarnych. Przystosowanie stylu wypowiedzi do okoliczności i poziomu intelektualnego rozmówcy. Odpowiednie zachowanie się wśród osób zróżnicowanych pod względem wiekowym, płciowym. Częste stosowanie zwrotów grzecznościowych jak: Czy mógłbym prosić. Chciałabym poprosić. Podawanie dłoni przy powitaniu (kobiety panom, gdy pan nie jest starszy). Stosowanie zwrotów grzecznościowych w rozmowie zamiast używania słów nacechowanych negatywnie. „Niebezpośredniość” w wypowiedziach w sytuacjach konfliktowych. Odpowiednie zwroty językowe do konkretnej sytuacji. Kiedy to konieczne udzielanie rad, kiedy nas się o to ktoś prosi.
4	Jakie zachowania niewerbalne uznać można za przejawy braku kultury osobistej?	Obrażliwe gesty. Nieprzestrzeganie obowiązujących zasad w miejscach publicznych, np. „wpychanie się” w kolejkę, nieprzepuszczanie w drzwiach wychodzących. Niedostosowanie swego stroju do sytuacji. Mimika twarzy, np. brak zainteresowania rozmową, wiercenie się, przeszkadzanie. Mimika twarzy nieadekwatna do sytuacji. Lekceważąca mimika twarzy. Zajmowanie się czynnościami nie związanymi z rozmową. Zbyt intensywna gestykulacja. Ignorowanie rozmówcy. Niewłaściwa postawa ciała, np. trzymanie rąk w kieszeniach, założone ręce podczas rozmowy. Brak szacunku dla innych osób. Wandalizm (?) Nieodpowiednia mimika twarzy w czasie rozmowy, brak kontaktu wzrokowego, lekceważąca postawa. Grożenie pięścią, używanie obraźliwych gestów. „Strojenie niestosownych min”; „krzywe” spojrzenia na drugą

		osobę. Brak kontaktu wzrokowego. Pokazywanie obraźliwych znaków – jako przejaw agresji niewerbalnej. Unikanie patrzenia na odbiorcę. Zbyt wyrazista gestykulacja. Gesty obrażające innych, niepotakiwanie w czasie rozmowy, lekceważenie drugiej osoby podczas rozmowy. Przerywanie, wiercenie się, zerkanie na zegarek, żucie gumy, nie kierowanie wzroku na rozmówcę, wiercenia się, spóźnianie się! Nadmierne gestykulacje. Młaskanie, szturchanie, ziewanie bez zasłania ust. Wulgarna gestykulacja, wymachiwanie rękami.
5	Jakie znasz poradniki z zakresu grzeczności w komunikacji językowej?	Małgorzata Marcjanik, <i>Poradnik językowego savoir-vivre'u. Zasady dobrego zachowania. Savoir vivre dobrego wychowania</i> . M. Marcjanik, <i>Jak prowadzić dialog. „Etykieta językowa”</i> , też: <i>Grzeczność nasza i obca.</i> ” <i>W kręgu grzeczności językowej</i> . Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej, pod red. Małgorzaty Marcjanik; też <i>Grzeczność nasza i obca</i> . [w:] J. Bartmiński, red. <i>Współczesny język polski</i> . ABC. dobrego wychowania. M. Marcjanik, <i>Normy regulujące językowe zachowania grzecznościowe</i> . [w:] też: <i>W kręgu grzeczności</i> . [w:] <i>Współczesny język polski</i> , <i>Grzeczność nasza i obca</i> . <i>A B C dobrego wychowania</i> . [Nie znam!], <i>Poradnik dobrych manier (albo coś podobnego)</i> . „Mowa ciała”, „Poradnik savoir-vivre'u”. M. Marcjanik, <i>Etykieta językowa</i> , [w:] J. Bartmiński, red. <i>Współczesny język polski</i> . <i>Encyklopedia kultury polskiej</i> ”.
6	Czy grzeczność językowa ułatwia życie?	Grzeczność językowa ułatwia życie. Rozmowy są ciekawsze, relacje podczas interakcji są przyjazne, lepsze, pozytywnie nastawiają osoby do siebie Grzeczność ułatwia życie, ponieważ wpływa na pozytywne postrzeganie nas przez innych, ułatwia dobre stosunki z innymi ludźmi. Inni postrzegają nas jako osoby godne zaufania, sympatyczne i kulturalne. Grzeczność ułatwia życie, bo poprawia nam samopoczucie. Coraz rzadziej się z nią spotykamy. Grzeczność językowa ułatwia porozumiewanie się a tym samym poprawia stosunki interpersonalne. Poprawia nasz obraz w oczach innych. Jesteśmy traktowani jako kulturalni i wartościowi ludzie. Zasady grzecznościowe kreują nas jako osoby kulturalne. Grzeczność pozwala nam lepiej kontaktować się z innymi. Nasze zachowanie wpływa na obraz nas samych. Dzięki grzeczności możemy osiągnąć zdecydowanie więcej. Jeśli my będziemy postępować zgodnie z zasadami grzeczności, inni też będą się

		tak zachowywać. Dzięki niej możemy osiągnąć więcej w rozmowie, w negocjacjach, a nawet w kłótniach. Bycie grzecznym dla otoczenia sprawia, że jesteśmy pozytywnie odbierani. Mamy też duży szacunek wśród swoich rozmówców. Kiedy jesteśmy mili dla innych, to oni odwzajemniają się nam tym samym. Gdyby wszyscy zachowywali się grzecznie, życie byłoby przyjemniejsze, łatwiejsze i prostsze. Dzięki grzeczności sprawiamy komuś radość. Grzeczność ułatwia życie, ale trzeba rozmawiać z osobami, które myślą tak samo! Dzięki grzeczności ludzie wyrażają wzajemne szacunek wobec siebie. Ludzie zachowując grzeczność, wykazują kulturę osobistą, dążą do konsensusu. Nasze zachowania grzecznościowe działają na innych i tym samym wracają do nas. Osoba grzecznie zachowująca się sprawia dobre wrażenie, ma szansę zdobyć zaufanie. Ludzie szybciej przywiązują się, ufają osobie, która grzecznie się wysławia. Grzeczność językowa pomaga nam zyskać sympatię i pozwala traktować nas pozytywnie. Dzięki niej można spodziewać się poszanowania własnej osoby i rewanżu rozmówcy! Jest nam ogólnie łatwiej funkcjonować. Grzeczność pomaga, ale w niektórych przypadkach, np. w urzędzie. Grzeczność wyzwała u innych pozytywne reakcje wobec naszej osoby. Jest dużą zaletą, którą posiada coraz mniej osób, dlatego też jest tym bardziej pożądana i szanowana.

Źródło: opracowanie własne

Uważne zapoznanie się z zaprezentowanym materiałem językowym, uwzględnienie przyjętej punktacji, pozwoliło przygotować, w celu bardziej transparentnego ujęcia różnicy poziomu wiedzy, wynik badawczy w formie ocen, według przyjętej skali w praktyce akademickiej. Oceny wykazują różnice poziomu poprawności odpowiedzi między odpowiedziami studentów w pierwszej grupie i w drugiej grupie, która lepiej przygotowywała się do opracowywania problematyki grzeczności i niegrzeczności zawartej w programie nauczania przedmiotu: *Warsztaty z komunikacji językowej*.

Tabela 3. Poziom poprawności odpowiedzi studentów stacjonarnych III roku licencjatu pedagogiki wczesnoszkolnej

Ocena	Ilości odpowiedzi	Procent
bardzo dobra	8	22,22
dobra	16	44,44
dostateczna	8	22,22
słaba	3	8,33
niedostateczna	1	2,79
Razem:	36	100

Źródło: opracowanie własne

Odpowiedzi studentek w grupie pierwszej merytorycznie okazały się dobre i bardzo dobre. Najwięcej jest ocen dobrych (44,44%). Odpowiedzi ośmiu studentek – udało się sklasyfikować na ocenę bardzo dobrą. (22,22%). Ośmiu studentkom można by było „wystawić” ocenę dostateczną (22,22%), a odpowiedzi pojedynczych osób znalazły się w najniższym przedziale punktacji. Trzy ankiety oceniono jako słabe, jedna ankieta została sklasyfikowana na ocenę niedostateczną.

Niestety mało jest nawiązań do literatury przedmiotu, choć niektóre sformułowania świadczą o znajomości najważniejszych opracowań, których dane bibliograficzne studenci nie potrafili przytoczyć poprawnie.

Tabela 4. Przykładowe odpowiedzi studentów stacjonarnych III roku licencjatu na specjalności terapia pedagogiczna (TP)

Lp.	Pytania	Odpowiedzi
1	Jakie zachowania językowe są zgodne ze współczesną normą grzecznościową?	To używanie w życiu codziennym zwrotów grzecznościowych; odpowiednie zachowanie się w miejscach publicznych poprzez odnoszenie się z szacunkiem i życzliwością do drugiego człowieka; to przedstawianie się i mówienie sąsiadom na klatce schodowej „dzień dobry”; mówienie „Dzień dobry” na powitanie; częste używanie zwrotów: proszę, dziękuję, przepraszam; to mówienie prawdy; nie obrażanie się na innych; patrzeć na osobę, która do nas mówi; używanie form pan/pani w rozmowach, i innych zwrotów grzecznościowych; unikanie agresji słownej w dyskusjach; poszanowanie zdania innej osoby; liczenie się ze zdaniem innych; nie uciążanie innym; poprawne zachowanie się w miejscach publicznych; dbanie o czystość języka.

2	Jakie zachowania językowe są niezgodne ze współczesną normą grzecznościową?	Używanie wulgaryzmów w miejscach publicznych; palenie papierosów i picie alkoholu w miejscach niedozwolonych; niesłuszne oskarżanie; kłamstwa; plotkowanie; obrażanie innych i wyśmiewanie innych osób; używanie wulgarnych słów i wszelkich agresywnych i egoistycznych zachowań językowych; przerywanie komuś jego wypowiedzi; obrażanie innych; nie mówienie „dzień dobry”, „do widzenia” sąsiadom; przekleństwa, wulgaryzmy; obrażanie się na rozmówcę; niekulturalne zachowanie się.
3	Jakie zachowania werbalne uznać można za przejawy kultury osobistej?	Używanie zwrotów grzecznościowych: proszę, dziękuję, przepraszam; wypowiedzi tolerancyjne wobec innych; bycie miłym i życzliwym dla innych ludzi; szacunek do osób starszych; nie przeklinanie; nie przerywanie rozmówcy w czasie jego wypowiedzi; nie używanie wulgaryzmów; zwracanie się osobowo i z szacunkiem do drugiej osoby; mówienie „dzień dobry”, „do widzenia”, „dziękuję”, „przepraszam”, „proszę pani / pana” częste mówienie słów grzecznościowych; rozpoczynanie rozmowy od „Czy byłby pan tak miły.”; wysoka kultura osobista to szacunek dla innych osób; poprawne wypowiadanie się; tytułowanie; komplementy; pochwała innych; szacunek dla ludzi, dla kultury; miłość, patriotyzm; szacunek dla innych; poszanowanie cudzej własności; prawdomówność, szczerłość, punktualność.
4	Jakie zachowania niewerbalne uznać można za przejawy braku kultury osobistej?	Zachowania niewerbalne, które uznać można za przejawy braku kultury osobistej to dłubanie w nosie; złe zachowanie się przy stole np. mlaskanie przy jedzeniu; żucie gumy w teatrze, w operze; plucie; żucie gumy podczas mówienia; lekceważąca postawa ciała – nieodpowiednia postawa ciała; niechłujna pozycja siedząca podczas rozmowy, nie ustąpienie miejsca w autobusie osobie starszej; nie koncentrowanie się na wypowiedzi nadawcy; odwracanie się plecami do osoby, która do nas mówi, przerywanie w rozmowie; brak kontaktu wzrokowego z rozmówcą; przerywanie innym, pokazywanie komuś środkowego palca; odbieranie telefonu komórkowego podczas konferencji, wystąpień, przedstawień teatralnych w teatrze i w innych miejscach, gdzie może to przeszkadzać innym; przedstawianie się na początku rozmowy telefonicznej, czy na pierwszym spotkaniu; „podpieranie się na łokciach” podczas rozmowy, nie utrzymywanie kontaktu wzrokowego; robienie min wyrażających nasze niezadowolenie;

		podczas rozmowy unikanie kontaktu wzrokowego; przepychanie się w kolejce; używanie wulgarnych gestów jak: uniesienie pięści, wytknięty język; nie podanie ręki osobie, która wyciąga ją pierwsza; „Trąbienie” w mieście na samochód „nauki jazdy”, gdy np. kursant spowalnia ruch na jezdni; przepychanie się, trzymanie rąk w kieszeni, plucie; brudne paznokcie, „brzydkie zapach”; „mierzenie kogoś wzrokiem”; lekceważąca mimika twarzy; złe zachowanie w stosunku do osób, którym dzieje się krzywda; wytykanie języka; pokazywanie kogoś palcem; nadmierna gestykulacja; wyśmiewanie się z drugiego człowieka, używanie wulgarnych gestów, demonstracyjne pokazywanie swojego niezadowolenia lub złości poprzez mimikę twarzy lub gesty; głośne zachowanie się w miejscach publicznych.
5	Jakie mamy opracowania, poradniki omawiające grzeczność w komunikacji językowej?	R. Cialdini, „Wywieranie wpływu na innych ludzi”; „Psychologia i tydzień” (?); Językowy savoir-vivre (?), „Savoir-vivre dla każdego. Książki typu: „Bon ton” czy „Etykieta językowa” Małgorzaty Marcjanik.
6	Czy grzeczność językowa ułatwia życie?	Grzeczność językowa jest społecznie pożądana; dzięki grzeczności językowej inni „widzą” nas lepiej; to jak mówimy i to, co mówimy wpływa na nasze relacje z innymi ludźmi, czy jesteśmy mili i zachowujemy się z godnością z normami; w wielu sytuacjach używanie kulturalnych słów pozytywnie wpływa na odbiór innych grzeczności językowych – inni też dla nas będą mili; trudno orzec, czy grzeczność pomaga w życiu; człowiek wykształcony powinien znać i przestrzegać zasady „współobcowania”; grzeczność pomaga w osiągnięciu zamierzonego celu. Nie wszyscy przejawiamy jednak taką kulturę; grzeczność językowa pomaga nam w życiu, gdyż inni też będą się do nas odnosić z szacunkiem; grzeczne odzywanie się do innych powoduje na twarzach ludzi uśmiech; bycie kulturalnym dla innych powoduje, że jesteśmy bardziej szanowani; grzeczność jest czymś trudnym do osiągnięcia; wielu ludzi bierze pod uwagę swoją osobę i swoje potrzeby, nie zwracając uwagi na drugiego człowieka; gdyby ludzie odnosili się do siebie z szacunkiem, to grzeczność ułatwiałaby życie; grzeczność ułatwia życie, ponieważ osoby kulturalne są pozytywnie odbierane przez społeczeństwo a ludzie dobrze się przy takich osobach czują; w wielu sytuacjach życiowych grzeczność ułatwia życie; są jednak takie sytuacje (np. mani-

		pulowanie nami przez inne osoby), które wymagają odstąpienia od czasu do czasu od norm grzecznościowych; zdecydowanie grzeczność ułatwia życie; gdy staramy się „prosić” zamiast „żądać” – ludzie są bardziej skłonni nam pomóc; grzeczność ułatwia życie w wielkich środowiskach, gdyż jest to przejaw chęci nawiązania pozytywnych relacji z drugim człowiekiem jak również poszanowania drugiej osoby; kiedy okazujemy szacunek innym ludziom, to możemy się spodziewać że nas też będą szanować; grzeczność ułatwia komunikowanie się z innymi; dzięki grzeczności możemy szybciej załatwić sprawy (w urzędzie), zdobyć przyjaciół, poznać nowych ludzi, łatwiej nawiązać kontakty interpersonalne; grzeczność ułatwia życie, gdyż kultura osobista i dobre wychowanie to klucz do sukcesu; osoby grzeczne są bardziej wiarygodne i traktowane bardziej poważnie, częściej się im pomaga, lubi się je i szanuje; grzeczność sprawia, że w oczach innych jesteśmy miłą, sympatyczną i budzącą zaufanie osobą.

Źródło: opracowanie własne

Analiza wyników przeprowadzonego badania

Tak jak w tabeli 2 – tak i w powyższym materiale (tabela nr 4) analizowano poziom rozumienia przez respondentów grzeczności i /lub niegrzeczności jako językowych zachowań grzecznościowych zgodnych ze współczesną normą językową i zachowań niewerbalnych jako przejawów braku kultury osobistej przede wszystkim w bezpośredniej interakcji, w bezpośrednich relacjach, w komunikacji interpersonalnej.

Pojawiają się wypowiedzi stwierdzające, że niegrzecznością jest przerywanie komuś, gdy do nas mówi. Jako przejaw niegrzeczności niewerbalnej, niezgodnych ze współczesną normą grzecznościową wskazywano takie zachowania jak:

- dłubanie w nosie, mlaskanie przy jedzeniu, żucie gumy w teatrze, w operze, w innych ośrodkach kulturalnych;
- żucie gumy podczas mówienia, plucie, brak kontaktu wzrokowego z rozmówcą, stosowanie nadmiernej gestykulacji. Także wyśmiewanie się z drugiego człowieka, używanie wulgarnych gestów, demonstracyjne pokazywanie swojego niezadowolenia, czy złości w postaci wyrażania pięścią, czy poprzez mimikę lub inne gesty. Głośne zachowanie się w miejscach publicznych, wytykanie palcami innych osób, pokazywanie palcem (?).

Umiejętność komunikowania się – to koncentrowanie się na wypowiedzi nadawcy, nieodwracanie się plecami do osoby, która do nas mówi. Często są także uwagi dotyczące braku kultury, takie jak: niekierowanie wzroku na rozmówcę; wiercenie się; spóźnianie się; nadmierna gestykulacja.

Tabela 5. Poziom poprawności odpowiedzi w grupie studentów stacjonarnych III roku licencjatu o specjalności terapia pedagogiczna (TP)

Ocena	Ilości odpowiedzi	Procent
bardzo dobra	0	0
dobra	1	2,78
dostateczna	4	11,11
słaba	21	58,33
niedostateczna	10	27,78
Razem	36	100

Źródło: opracowanie własne

Jak pokazuje powyższa tabela, w grupie studentek o specjalności pedagogika wczesnoszkolna (PW) – wiele odpowiedzi zostało sklasyfikowanych jako słabe i dostateczne. Ani jedna ankieta nie została po sklasyfikowaniu oceniona jako bardzo dobra.

Pojawiła się tylko jedna ocena dobra, co stanowi zaledwie 2,78% i cztery dostateczne – 11,11%. Najliczniejszą z ocen jest słaba – 58,33% i prawie 1/3 odpowiedzi po sklasyfikowaniu została oceniona jako niezadowolająca – 27,78% całości. W porównaniu z wynikami w grupie pierwszej (tabela 3 i tabela 5), gdzie była jedna ocena niezadowolająca, a osiem ocen bardzo dobrych i szesnaście dobrych – wyniki w grupie drugiej są diametralnie różne. Jest tylko jedna ocena dobra, a słabych i niedostatecznych aż 31! W tabeli nr 3 i w tabeli nr 5 stanowi ten poziom aż 86,11% całości.

Kierunek studiów, na którym przeprowadziłam badania, jest bardzo sfeminizowany. W moim badaniu wziął udział jeden student. W odpowiedziach studentki wykazywały się (jak pokazują dane w tabeli) znajomością grzeczności językowych i niegrzeczności oraz niewerbalnych form niegrzeczności w komunikacji interpersonalnej. Prawie wszystkie pisały, że uniwersalnym powitaniem jest w polszczyźnie formuła *Dzień dobry!*, stosowana o każdej porze dnia! Niektóre osoby napisały, że można ją uzupełnić dodatkowymi określeniami, np.: *Dzień dobry pani; Dzień dobry panu doktorowi*, a także np. *Dzień dobry, panie inżynierze; Dzień dobry panu, panie profesorze*. W literaturze przedmiotu czytamy, że spotykane niekiedy formuły typu: *Dzień dobry panu inżynierowi!* – są przestarzałe i nie mieszczą się we współczesnej etykietce językowej.

W odpowiedziach studenci wskazywali też, że standardową formułą grzecznościową pytania kogoś o jakąś informację jest: rozbudowana formuła grzecznościowa: *Przepraszam, czy nie wie pan, gdzie jest przystanek autobusowy?*. Można też używać zwrotu będącego formalnie w trybie przypuszczającym, np.: *Chciałbym zapytać..., Chciałabym powiedzieć..., Czy mógłbym spytać..., Czy mogłabym się dowiedzieć...* Są to wyrażenia zalecane jako grzecznościowe językowe formuły zwracania się w jakiejś sprawie.

Respondenci raczej wykazali się w odpowiedziach zrozumieniem tego, że współczesna polszczyzna odznacza się bogactwem form powitalnych, nacechowanych stylistycznie i ekspresywnie – od oficjalnych (np. *Witam!*), do nieoficjalnych (np. *Czołem! Cześć!*) i bardzo potocznych (np. *Siema!*).

W odpowiedziach pisano, że jest bogactwo form pożegnania, oprócz neutralnego, nie nacechowanego: *Do widzenia!* i rzadszego: *Do zobaczenia!* Nie wskazywano, że używa się wielu formuł należących do różnych stylów i rozmaitości nacechowanych emocjonalnie, np. *Trzymaj się! Buźka!* itd.. Nie wymieniono takich zwrotów jak: *Żegnam panią! Z Bogiem! Pa! Ciao!*

Respondenci pisali natomiast, że językowa grzeczność powinna też być cechą takich gatunków wypowiedzi, jak *gratulacje, życzenia, kondolencje, zaproszenia, prośby, przeprosiny, usprawiedliwianie się* itp., czyli zachowań charakterystycznych zarówno dla sytuacji rozmowy bezpośredniej, jak i w komunikacji pisemnej. Podkreślali, że zasady językowej grzeczności są najbardziej wyraziste w formach stosowanych podczas bezpośredniego zwracania się do innych osób. Wskazywali, że w polszczyźnie uniwersalną formułą zwracania się do osoby dorosłej, z którą nie jest się „na ty”, jest posługiwanie się zaimkami grzecznościowymi w formie równobrzmiącej z rzeczownikami: *pan, pani, państwo, panie, panowie*, i że z wyrazami tymi należy używać czasowników w 3. osobie. W liczbie pojedynczej jest to obligatoryjne, np. *Jak pan mnie tu znalazł? Czy pani wychodzi?*

Wskazywano, że użycie w tych formach liczby mnogiej, czyli z wyrazami *państwo, panie, panowie* wymaga formy 3. osoby i jest grzeczniejsze niż użycie form 2. osoby, np.: *Niech państwo spojrzą na lewo, na zamek –. Może panie zapiszą ten przepis –. Co panowie o tym myślą?* Formy 2. osoby, np. *Spójrzcie państwo na lewo, na zamek –, Zapiszcie panie ten przepis –, Co panowie o tym myślicie?* – są odbierane jako rzadziej stosowane, „mniej grzeczne”, akceptowalne tylko na poziomie normy użytkowej.

Studenci pisali też, że niejęzykowa grzeczność jest na ogół zgodna z konwencją typową dla danej kultury narodowej oraz, że grzeczność językowa jako wyrażony werbalnie składnik kultury ogólnej człowieka jest składnikiem jego kultury językowej, powiązany ściśle z estetyką i z etyką słowa.

Zatem porównanie materiału leksykalnego (tabela 2 i tabela 4) i osiągniętych ocen (tabela 3 i tabela 5) – potwierdza słuszność decyzji i ogromną potrzebę wprowadzenia do siatki studiów przedmiotu: *warsztaty z komunikacji językowej* czy *kommunikacja interpersonalna*. Realizacja programu tych przedmiotów nauczania stwarza nadzieję na podniesienie poziomu wiedzy na temat grzeczności i niegrzeczności językowej wśród studentów pedagogiki wczesnoszkolnej na specjalności nauczycielskiej i na specjalności terapia pedagogiczna dziecka – czyli przyszłych nauczycieli i wychowawców dzieci najmłodszych.

Niegrzeczność językową można traktować jako zachowania niezgodne z konwencją typową dla danej kultury językowej, gdyż grzeczność językowa jest ściśle powiązana z grzecznością niejęzykową i kulturą osobistą każdego z nas.

POLITENESS AND IMPOLITENESS IN LANGUAGE COMMUNICATION IN THE OPINIONS OF KAZIMIERZ WIELKI UNIVERSITY'S STUDENTS

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki badania rozumienia grzeczności werbalnej i niewerbalnej oraz opinię studentów o różnych formach zachowań grzecznościowych Polaków. Grzeczność językowa w komunikacji została potraktowana jako wyrażony werbalnie składnik kultury językowej człowieka i jako składnik jego kultury ogólnej powiązany ściśle z estetyką i z etyką słowa.

Słowa kluczowe

Komunikacja językowa, grzeczność werbalna i niewerbalna, składniki kultury osobistej

Abstract

The paper presents the results of the research into understanding of verbal and nonverbal politeness and the students' opinions regarding different forms of the Pole's polite behaviours. Language politeness in communications has been treated as a verbally expressed component of human language culture, as well as a component of their general culture being closely connected with aesthetics and verbal ethics.

Key words

Language Communications, verbal and nonverbal , komponent of politeness, components of being well-mannered

Bibliografia

Austin John Langshaw, *Jak działać słowami*. [w:] tegoż, *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*. Warszawa 1993.

Awdiejew A., *Gramatyka interakcji werbalnej*, Kraków 2004.

Awdiejew A., Habrajska G., *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 1, Wydawnictwo LEKSEM, Łask 2004.

Cialdini R., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*. Gdańsk 2001.

Doliński D., *Techniki wpływu społecznego*. Warszawa 2005.

Grabias St., *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin 1994.

Korzyk, K. *Język i gramatyka w perspektywie „komunikatywizmu”*. [w:] *Gramatyka komunikacyjna*, pod red. A. Awdiejewa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 1999.